

miştir (1405/1985, Câmîatü Ümmi'l-Kurâ külliyyetü's-şerîa [Mekke]).

Nakkâş'ın kiraat ve tefsir ilimlerindeki yeri hadisçiliğinden üstündür. Ancak İbnü'n-Nedîm, onun biyografisine şâz kiraat âlimleri arasında yer verir. Tefsirinde kullandığı rivayetler ve üslûbu sebebiyle çeşitli eleştiriler almış, tefsiri hakkında Hibetullah el-Lâlekâî "Şifâü's-sudûr" yerine "İş-fâü's-sudûr" (gönül törpüsü) tabirini kullanmıştır (Hatîb, II, 205). Ebû Amr ed-Dânî ise *el-Teyşîr*'inde onun kiraatlarından yararlanmış ve hakkında "makbûlü's-şehâde" değerlendirmesini yapmıştır. Zehebî de onun için "allâme, müfessir, şeyhül-kurrâ" ifadelerini kullanmakla birlikte Dâni'nin kanaatini naklettikten sonra, "Benim kalbim ona ısınmıyor, bana göre o it-ham altındadır" diyerek özellikle rivayet açısından güvensizliğini ortaya koymuştur (*A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 576). Hadis alanında da sika kabul edilmediği gibi tedlîs yaptığı, yalan söylediği ve münker rivayetler naklettiği yönünde ciddi eleştiriler almıştır. Nitekim Berkânî, Nakkâş'ın rivayet ettiği hadislerin tamamının münker olduğunu ileri sürmüştür. Talha b. Muhammed b. Ca'fer eş-Şâhid onun hadis rivayetinde yalan söylediğini ve kıssacılığın onda galip geldiğini anlatır (Hatîb, II, 205).

Eserleri. Nakkâş'ın günümüze ulaşan tek eseri *Şifâ'ü's-şudûr* (*fi tefsiri'l-Kur'ânî'l-Kerîm*) adlı tefsiri olup *Şifâ'ü's-şudûr el-mühezzeb fi tefsiri'l-Kur'ân* ve *Kitâbü't-Tefsîri'l-kebîr* adlarıyla da zikredilmiştir. Yaklaşık 12.000 varak olduğu belirtilen kitabın Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan (Hasan Hüsnü Paşa, nr. 40) ve Kur'an'ın başından Kehf sûresinin 65. âyetine kadarki kısmını ihtiva eden bir nüshasının (tanıtımı için bk. Mollaibrahimoğlu, s. 27-29) dışında dört nüshasına daha işaret edilmiştir (Zerkeşî, II, 300-301, dipnot 8; Brockelmann, I, 334; Sezgin, I, 45). Rivayet metodunun takip edildiği tefsirde yer yer İsrâiliyat'a yer verilmiş, kıssalar anlatılmış, bazan lugavî tahliller de yapılmıştır. Hatîb el-Bağdâdî bu tefsirde hiç sahih rivayet olmadığı yolunda abartılı bir bilgiye atıfta bulunur (*Târîhu Bağdâd*, II, 205). Müellifin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri şunlardır: *el-Mûzîh* (*el-Muvazzâh*) *fi'l-Kur'ân* ve *me'ânih*, *el-Mûzîh fi'l-kur'ât*, *el-İşâre fi ğaribi'l-Kur'ân*, *el-Vücûh ve'n-nezâ'ir*, *el-Ebvâb fi'l-Kur'ân*, *el-Kırâ'ât bi-'ilelihâ*, *el-Mu'cemü'l-aşğar* (*es-Seb'atü'l-aşğar*), *el-Mu'cemü'l-evaşat*, *Kitâbü's-Seb'ati'l-evaşat*, *el-Mu'cemü'l-kebîr fi esmâ'i'l-kurrâ* ve *kur'âtihim* (*el-Mu'cemü'l-ekber fi ma'rifeti'l-mukri'n*,

es-Seb'atü bi-'ilelihâ el-kebîr), *Kitâbü Aḥ-bâri'l-kuşşâs*, *Delâ'ilü'n-nübüvve*, *Kitâbü'l-Menâsik*, *Kitâbü Fehmi'l-menâsik*, *Kitâbü'l-'Aql*, *Kitâbü Zıddi'l-'aql*, *Kitâbü Zemmi'l-ḥased*, *Kitâbü İreme zâti'l-'imâd*.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 36; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, II, 201-205; Ebû Ca'fer İbnü'l-Bâzîs, *el-İknâ' fi'l-kur'âti's-seb'* (nşr. Abdülmeccid Katâmiş), Mekke 1422/2001, II, 792; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 517-518; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVIII, 146-149; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 298; Zehebî, *Ma'rifetü'l-kurrâ* (Altıkulaç), II, 578-579; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 574-576; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 351-380*, s. 9, 61-63; Zerkeşî, *el-Burhân fi 'ulümü'l-Kur'ân* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Marâşîlî v.dğr.), Beyrut 1415/1994, II, 300-301; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 119-121; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 132; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-müfessîrin*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye), s. 81, 94; Dâvudî, *Ṭabakâtü'l-müfessîrin*, II, 131-133; Abdüllatif b. Muhammed Riyâzîzâde, *Esmâ'ü'l-kütübi'l-mütemmim li-Keşfi'z-zunûn* (nşr. Muhammed Altuncî), Kahire, ts. (Mektebetü'l-Hancî), s. 47, 319; *Keşfü'z-zunûn*, I, 28, 98, 760, 827; II, 1050, 1737, 1830, 1905, 2001; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 334; Sezgin, *GAS*, I, 45; Mustafa Bilgin, *Tefsirde Mu'tezile Ekolü* (doktora tezi, 1991), ÜÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 124-128; Süleyman Mollaibrahimoğlu, *Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Yazma Tefsirler*, İstanbul 2002, s. 27-29.

ABDÜLHAMİT BİRİŞİK

NAKKAŞ ALİ

(bk. ALİ b. İLYÂS ALİ).

NAKKAŞ HASAN PAŞA

(ö. 1031/1622)

Minyatür ressamlığı
ve tezhipçiliğiyle ünlü
Osmanlı veziri.

Hayatının ilk dönemleri hakkında bilgi yoktur. Enderun'da yetiştiği ve Harem-i Hümayun hizmetinde bulunduğu anlaşılmaktadır. 989 (1581) yılında III. Murad dönemi nakkaşlarından Nakkaş Osman'ın yanında çalışanlar arasında idi. Daha sonra bölükbaşılığa getirildi; 1005'te (1596-97) anahtar oğlanı, 1006'da (1597-98) tülbent gulâmı olarak Harem'de görev yaptı. Hasanbeyzâde, onun Harem'de odabaşılıkla silâhdar iken kendisine isnat edilen bir cürüm dolayısıyla 1011'de (1603) kapıcıbaşılık verilerek Enderun'dan çıkarıldığını belirtir (*Târîh*, II, 738). Ardından Tophane nâzırı oldu, 1012'de (1604) yeniçeri ağalığına getirildi ve Macaristan seferinde Malkoç Ali Paşa'nın yanında yer aldı. İstanbul'a dö-

nüşünde 25 Receb 1013'te (17 Aralık 1604) Rumeli beylerbeyliğine tayin edildi, daha sonra kendisine vezâret pâyesi verildi. Rumeli beylerbeyi sıfatıyla Macaristan'da yapılan mücadelelere katıldı. I. Ahmed, Celâfi isyanlarını bastırmak için Bursa'ya gitmeyi kararlaştırdığında oradaki muhafaza görevini üstlendi (1014/1605). Derviş Paşa'nın katlini (1015/1606) ardından vezîriâzam olan Kuyucu Murad Paşa'nın İstanbul'a gelmesine kadar sadâret kaymakamlığında bulundu. Celâfilere karşı yapılan sefere katıldı. Bursa'nın Kalenderoğlu tarafından yakılması üzerine oraya gönderildi. Ulubat civarında Kalenderoğlu ile karşılaştıysa da savaşa girmedi; fakat takviye için gelen kuvvetler Kalenderoğlu tarafından yenildi (1016/1607). Muhtemelen bu sebeple Rumeli beylerbeyliği görevini bıraktı ve emekliliğini istedi; ancak kubbe vezirliği sürdü. Beşinci vezir konumunda iken 17 Şâban 1018'de (15 Kasım 1609) Budin beylerbeyliğine tayin edildi. Daha sonra İstanbul'a döndüğünde yine kubbe vezirliği yaptı. Topçular Kâtibi onun Şevval 1022'de (Kasım 1613) yeniden Budin beylerbeyi olduğunu yazar. II. Osman döneminde dördüncü vezirliğe, ardından üçüncü vezirliğe yükseltildi. Ramazan 1031'de (Temmuz 1622) vefat etti. Klasik tarzdaki türbesi Eyüp'tedir (bk. NAKKAŞ HASAN PAŞA TÜRBESİ). Nakkaş Hasan Paşa'nın Beylerbeyi sahilinde bir yalısının bulunduğu ve bu sahildeki burunlardan birine Nakkaş Burnu dendiği bilinir; bugün de Beylerbeyi sirtlarındaki tepelerden biri Nakkaştepe adıyla anılmaktadır. Evliya Çelebi ise Nakkaş Paşa'nın Ortaköy'de yalısı ve Kuzguncuk'ta bir bahçesi olduğunu yazar (*Seyahatnâme*, I, 451, 469).

Nakkaş Hasan Paşa'nın tasvir yapmadaki becerisinden ilk bahseden kişi saray şeh-nâmecisi Tâlikizâde Mehmed Subhî'dir. Tâlikizâde, III. Mehmed'in bizzat çıktığı Eğri

Nakkaş Hasan'ı Tâlikizâde Mehmed Subhî ve bir hattatla birlikte çalışırken tasvir eden bir minyatür (*Şehnâme-i Mehmed-i Sâlis*, TSMK, Hazine, nr. 1609, vr. 74")

seferini ve Haçova Meydan Savaşı'nı konu alan *Eğri Fethi Târîhi* adlı kitabının sonlarında üstat Bihzâd'ın bir benzeri olduğunu söylediği Hasan Paşa'nın nazmını sûretlerle süslediğini, eğer bir içki meclisi çizse âşıkların keyiften canlarını vereceklerini, heybetli bir pehlivan çizse görenlerin güçlerini kaybedip korkudan sırt üstü düşeceklerini, güneş çizse görenlerin sıcaklık hissedeceklerini, çimen çizse tazelik vereceğini, gülistan çizse onu gören bülbülün feryat edeceğini, Leylâ'yı çizse birçok âşığı mecnun edeceğini yazar (TSMK, Hazine, nr. 1609, vr. 74^a). Bu satırların altında bulunan tasvir Tâlikizâde'yi, ismi verilmeyen kâtibini ve musavvirini nakkaşhânedede çalışanlarken göstermektedir. Nakkaş Hasan'ın resimdeki üç kişiden hangisi olduğu önündeki kâğıda resim yapmasından anlaşılmaktadır. Onun karakalemle at üzerinde avlanan avcı tasvirinin boyanmış hali 1595 yılında hazırlanan Erzurumlu Darîr'in *Siyer-i Nebî'sinin* resimleri arasında yer alır ve İsmâil peygamberin oğlu Kaydar'ın avlanmasını tasvir eder (TSMK, Hazine, nr. 1221, vr. 36^b; Tanındı, *Siyer-i Nebî*, s. 23). *Siyer-i Nebî* ve *Eğri Fethi Târîhi'nin* minyatürleri Nakkaş Hasan Paşa'nın üslûp özelliklerinin belirlenmesini kolaylaştırmaktadır. Onun çizdiği tipler şişman, kalın-kısa boyunlu, dolgun yüzlü, kalın siyah kaşlı ve ucu düz kesilmiş sakalıdır. Kültürel kimlik farklılıkları giyimlerle ve önemli kişilerin yüz ifadeleriyle belirtilir. Uzun gövdeli ağaçlar ve birbirini kesen sivri tepeler tabiat elemanlarını oluşturur. Düz sürülen turuncu, kırmızı, firûze, sarı ve iç mekân zeminlerinde kullanılan kızıl kahverengi onun üslûbunun başlıca öğeleridir. Nakkaş Hasan'ın bu üslûp özelliklerinden, 1588-1601 yılları arasında Türkçe yazılmış tarihi ve edebî konulu yirmi kadar eserin metninin görselleştirilmesinde çalıştığı anlaşılmaktadır. Bunların başlıcaları, Tâlikizâde'nin yazdığı tarih kitapları ile Bâbüssaâde Ağası Gazanfer Ağa için hazırlanmış olan Molla Câmî'nin *Bahâristân*'ının Türkçe versiyonudur (F. Çağman, "Illustrated Stories From a Turkish Version of Jami's Baharistan", *Turkish Treasures*, İstanbul 1978, s. 20-27). Nakkaş Hasan Paşa, kendisi gibi Enderun'dan yetiştiği için yakınlık duyduğu Gazanfer Ağa'yı *Eğri Fethi Târîhi'nin* minyatürlerinde özel olarak resmetmiş ve onu III. Mehmed'in hemen yanına (veya atının gerisine) yerleştirmiştir. Tâlikizâde'yi de tek başına eseri üzerinde çalışırken gösteren bir portresi bulunmaktadır (*Şehnâme-i Hümâyûn*, TİEM, nr. 1965, vr. 122^b).

Nakkaş Hasan Paşa'nın hazırladığı I. Ahmed'in tezhipli bir tuğrası onun aynı zamanda çok yetenekli bir müzehhip olduğunu göstermektedir (TSMK, Güzel Yazılar, nr. 1394; Tanındı, *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, rs. 20). Ahmed Şemseddin Karahisârî mushaf-ı şerifinin tezhipleri ona bu alanda ün kazandıran diğer çalışmalarını arasındadır (TSMK, Hırka-i Saâdet, nr. 5; F. Çağman, "The Ahmed Karahisari Qur'an in the Topkapı Palace Library in Istanbul", *Persian Painting from the Mongols to the Qajars. Studies in Honour of Basil W. Robinson* [ed. R. Hillenbrand], London 2000, s. 57-74; *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindeki Ahmed Karahisari Mushaf-ı Şerifi*, Ankara 2000 [tıpkıbasım]).

BİBLİYOGRAFYA :

Tâlikizâde's Şehnâme-i Hümâyûn: A History of the Ottoman Campaign into Hungary 1593-94 (ed. Ch. Woodhead), Berlin 1983, s. 16, 421; *Mustafa Sâfi'nin Zübdetü't-tavârih'i* (haz. İbrahim Hakkı Çuhadar), Ankara 2003, II, 40-41, 49, 74; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târîh* (haz. Ş. Nezihi Aykut), Ankara 2004, II, 738, 832, 834, 868, 875; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi* (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, I, 352, 356, 379, 428, 450, 475, 551, 604, 761; Peçuylu İbrâhim, *Peçevi Tarihi* (haz. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1982, s. 294; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, 252, 282; II, 31; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 451, 469; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî* (haz. Nuri Akbayar, s. nşr. Seyit Ali Kahraman), İstanbul 1996, s. 643; P. G. İnciyan, *XVIII. Asırda İstanbul* (nşr. H. D. Andreasyan), İstanbul 1976, s. 131-132; Zeren Tanındı, "XVI. Yüzyıl Nakkaşlarından Hasan Paşa ve Eserleri", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (İstanbul 15 - 20 Ekim 1973) Tebliğler*, İstanbul 1979, s. 607-626; a.mlf., *Siyer-i Nebî: İslâm Tasvir Sanatında Hz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul 1984, s. 23; a.mlf., "Nakkaş Hasan Paşa", *Sanat*, III/6, Ankara 1977, s. 114-115, 118-119; Serpil Bağcı, "Elyazmalarından Albümlere: III. Mehmed", *Padişahın Portresi. Tesâvür-i Âli Osman*, İstanbul 2000, s. 216-219; Carol G. Fisher, "Nakkaş Hasan (Pasha)", *EP* (İng.), VII, 931.

ZEREN TANINDI

NAKKAŞ HASAN PAŞA TÜRBESİ

İstanbul'da XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde inşa edilen türbe.

Eyüp'te Zal Mahmud Paşa Külliyesi bitişiğinde yer alan türbenin inşa tarihini veren bir kitâbesi olmadığından bânisinin vefatı olan 1031 (1622) yılından önce yapıldığı kabul edilmektedir. Hasan Paşa saray nakkaşhânesinden yetişmiş olup 1580'lerden itibaren sürdürdüğü minyatür ustalığının yanı sıra tülbent gulâmı, kapıcıbaşı ve yeniçeri ağası, Rumeli beylerbeyi, vezir, sadâret kaymakamı olarak görev yapmıştır.

Geniş bir çevre duvarı içinde bulunan türbe güneybatı yönünden caddeye paralel biçimde yerleştirilmiştir. Avlunun kuzeydoğusundaki duvarın üstünde vaktiyle yer alan ve türbenin kapısı ile aynı eksende bulunan asıl avlu kapısı zaman içinde fonksiyonunu kaybederek kapatılmıştır. Bugün cadde üzerindeki bir kapıdan sonra güneydoğu yönündeki ikinci bir kapı ile avluya geçilmektedir. Türbeyi üç yönden çevreleyen avluda zamanla bir hazire oluşmuştur.

Kesme taştan inşa edilen kare planlı türbe yüksek kasnak üzerinde kurşun kaplı bir kubbe ile örtülüdür. Önde yer alan üç birimli sakif bölümü, mukarnaslı başlıklı sütunlara oturan iki renkli taşla örülmüş sivri kemerli açıklıklara sahip olup üstü üç yönde meyilli kurşun kaplı çatı ile kapatılmıştır. Dış cephede yandaki kemerler daha dar ve kısa tutularak üzerine âyet kitâbeleri yazılmıştır. Eksende yer alan kapının üstünde ve iki yanda duvardaki kemer içlerinde alınlıklar istiridye kabuğu şeklinde düzenlenmiştir. Yay kemerli kapı üzerinde iki satır halinde yazılmış Arapça dua kitâbesi mevcuttur. Kapının bulunduğu cephe hariç diğer üç cephede çift sıralı dörder pencere vardır. Alt sıradaki pencereler sivri kemerli alınlıklı ve dikdörtgen açıklıklı, üst sıradakiler sivri kemerli açıklıklı ve revzenlidir. Kapının olduğu yönde yalnızca üst sıra pencereler mevcut olup alt sıra pencereler yerine birer dolap nişi yerleştirilmiştir. Dıştan kübik görünen gövde köşelerde sütunçelerle yumuşatılmış, üstte mukarnaslı bir saçakla sona ermiştir. Kare alt yapıdan basık tromp şeklindeki ilginç geçişlerle onaltıgen kasnağa ulaşılmakta-

Nakkaş Hasan Paşa Türbesi ve bitişiğindeki çeşme - Eyüp / İstanbul

